

JAN FRĄTCZAK
WSP w Bydgoszczy

ŚWIADOMOŚĆ SOZOLOGICZNA LUDZI DOROSŁYCH

1. Wprowadzenie

Z założeń psychologii i socjologii wynika, że proces edukacji człowieka jest możliwy i powinien towarzyszyć jemu przez całe życie.

Przez edukację rozumiemy tu kształcenie /czyli wychowanie instrumentalne i wychowanie kierunkowe/. Podstawowym zadaniem edukacji sozologicznej^x jest ukształtowanie w jednostce ludzkiej pozytywnej postawy wobec środowiska przyrodniczego, którego jest częścią i siłą przeobrażającą. Pod pojęciem "pozytywna postawa" wobec środowiska rozumiemy dodatnie ustosunkowanie się człowieka do wszystkich elementów tego środowiska oraz gotowość do wypowiedzania się /w szerokim tego słowa znaczeniu/ na ich temat, przeżywania ich piękna, a przede wszystkim chęć i umiejętność ich ochrony, przekształcania oraz pomnażania. W każdej postawie bowiem wyróżnia się trzy podstawowe grupy składników: wiedzę, stany emocjonalne i umiejętności. "Słowem, przez postawę rozumiemy względnie trwałą strukturę procesów poznawczych, emocjonalnych i zachowań odnoszących się do jakiegoś przedmiotu lub dyspozycję do podejmowania się tych procesów i zachowań"¹.

^xSozologia to nauka zajmująca się przyczynami, doraźnymi skutkami i dalszymi następstwami przemian zachodzących w naturalnych i uprzednio odkształconych układach przyrodniczych /środowisku/ pod wpływem działalności człowieka.

W naszych rozważaniach przedmiotem postaw ludzkich jest przyrodnicze środowisko człowieka, środowisko jego zamieszkania i działalności.

Postawy w życiu i działalności człowieka spełniają takie funkcje, jak: przystosowawcze, obronne, ekspresyjne i twórcze. Wszystkie te funkcje mają także swoje określone znaczenie w edukacji środowiskowej.

W dialektycznym związku, poznawczym i praktycznym z postawą jest świadomość, która zdaniem współczesnej psychologii "jest szczególnym rodzajem reprezentacji rzeczywistości, jej wewnętrznym obrazem, modelem, odbiciem"², jako forma odzwierciedlenia rzeczywistości, w tym. m.in. przyrodniczej; spełnia ona w działalności ludzkiej podstawową funkcję orientacyjną i przystosowawczą. Z faktu, że ma ona charakter subiektywny, zdeterminowana jest zarówno rzeczywistością zewnętrzną, jak i wewnętrzną człowieka, a więc zależy: 1/ od struktury i funkcjonowania jego organizmu; 2/ od jego organizacji psychologicznej, potrzeb i działalności, a zatem stanowi podłoże osobowości; 3/ od jego uczestnictwa w życiu grupy, do której on należy³.

Wyróżnione determinanty świadomości jednostki ludzkiej wskazują, że można wyróżnić trzy jej poziomy: 1/ tzw. przytomność, czyli zdolność nawiązywania kontaktu człowieka z otoczeniem; 2/ wrażliwość, czyli zdolność do odczuwania i przeżywania przez podmiot odzwierciedlanej rzeczywistości obiektywnej i 3/ refleksyjność, czyli zdolność rozróżniania przedmiotu oraz podmiotu /własnej osoby/ świadomości. Inaczej mówiąc "świadomość" to zdolność do odzwierciedlania swojego bytu przez jednostkę /samowiedza/, jako proces, w którym to odzwierciedlenie /poznanie/ następuje jako zespół /czy też system/ przekonań obiektywizujących się w słowie, a także mniej lub bardziej uogólnionych wiadomości i stanów psychicznych /uczuć, przeżyć/ - pełniąc w życiu jednostki wiele różnorodnych funkcji. Pozwala ona człowiekowi⁴:

a/ uświadomić sobie to, co go otacza,

b/ kierować swą praktyczną działalnością i regulować swe zachowanie,

- c/ przewidywać warunki i skutki działań praktycznych oraz nadawać im charakter celowy,
- d/ integrować te działania i zachowania w jedną uporządkowaną i sensowną całość,
- e/ odczuwać ciągłość i tożsamość własnego "ja", dokonywać ocen i wyborów materialno-ideowych, czuć odpowiedzialność za własne czyny.

W świadomości ludzkiej, która jest subiektywnym obrazem obiektywnego świata, zawiera się nie tylko wiedza, lecz i sąmowiedza, tj. uświadomienie sobie przez człowieka własnych czynności, uczuć, myśli, motywów postępowania, interesów własnej sytuacji w świecie i społeczeństwie. A zatem postawę wobec przyrody i świadomość zoologiczną człowieka można kształtować, ukierunkowywać, utrzymywać, uzupełniać i zmieniać. Ale jak? Na to pytanie nie ma jednoznacznej odpowiedzi, gdyż istnieją różne teorie dotyczące mechanizmów jej powstawania i przekształcania. A skoro wiadomo, że głównymi ich składnikami są elementy poznawcze, emocjonalne i motywacyjno-działaniowe, to można przyjąć, że dla ich kształtowania i przekształcania należy oddziaływać na jednostkę ludzką bodźcami adekwatnymi do wyżej wymienionych sfer jego osobowości.

Mogą to być: naturalne składniki tegoż środowiska lub jego zastępniki, tzw. media czyli środki dydaktyczne, które winny być stosowane wedle określonych zasad dydaktyczno-wychowawczych, czyli form i metod dydaktycznych i wychowawczych⁵.

W naszych rozważaniach zajmiemy się wynikami badań dotyczących dziedzin stanu wiadomości wybranych grup pracowników różnych profili o ochronie i kształtowaniu środowiska przyrodniczego i chęci czynnego udziału w jego ochronie i racjonalnym wykorzystywaniu oraz kształtowaniu.

2. Założenia metodologiczne badań

Jednym z podstawowych elementów czynnej postawy człowieka wobec ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego jest jego wiedza. W związku z tym, jednym z celów naszych badań było poznanie jej stanu u wybranych kategorii pracowników, którzy mogą i powinni być realizatorami, a także propagatorami

idei ochrony i kształtowania środowiska. Dlatego do badań wybraliśmy pracowników służby rolnej i medycznej /realizatorów i propagatorów/ oraz przedsiębiorstwa komunikacyjnego /czynnych realizatorów/⁶. Badano pracowników wybranych zakładów usługowych i produkcyjnych woj.bydgoskiego.

Podstawową metodą badań był sondaż diagnostyczny, wśród której wyodrębniono technikę ankietowania i wywiadu. Ankieta zawierała 24 pytania o charakterze całkowicie zamkniętym, pół-otwartym i otwartym.

Wielkość wybranych badanych prób populacji pod względem ilościowym była mniej więcej równa: badano zarówno kobiety, jak i mężczyzn w wieku 18 do ok. 55-60 lat, o stażu pracy od 1 roku do 30 lat z wykształceniem podstawowym, zasadniczym, średnim i wyższym. Ogółem zbadano 2.400 osób.

Przedstawione wyniki w niniejszym artykule z konieczności zostały ograniczone i pozbawione wielu danych liczbowych.

3. Wyniki badań i ich interpretacja

Wiedza o ochronie i kształtowaniu środowiska przyrodniczego

Jednym z podstawowych zakresów wiedzy w tej dziedzinie jest wiedza ekologiczna. Z badań wynika, że najwyższy jej zasób wykazali pracownicy służby rolnej /ok. 45 %/, a najniższy pracownicy komunikacji samochodowej. Ok.75 % **wszystkich** badanych wiedzę swoją z tego zakresu oceniło jako niewystarczającą, a zatem jest to bardzo pozytywne zjawisko sfery świadomości, czyli tzw. samowiedzy. Ta samoocena bowiem może u większości respondentów stanowić pozytywny motyw do samokształcenia się z zakresu sozologii. Warto jednak tu zaznaczyć, że bardziej krytyczni byli badani posiadający wykształcenie wyższe i średnie, gdyż większość z wykształceniem zasadniczym i podstawowym uznała swój zasób wiadomości sozologicznych za wystarczający.

Interesującymi informacjami z tego zakresu są także te, które dotyczą znajomości organizacji zajmujących się działal-

nością ochrony przyrody. Z badań wynika, że najwyższą znajomość organizacji /LOP/ zajmujących się ochroną i kształtowaniem środowiska wykazują zdecydowanie pracownicy służby rolnej /51 %/, następnie pracownicy medyczni /46 %/, a najniższą pracownicy miejskiego przedsiębiorstwa komunikacyjnego /27 %/. Analogicznie sytuacja ta przedstawia się w zależności od płci, wykształcenia, wieku i stażu pracy badanych kategorii pracowników. Zaznaczyć tu należy, iż znajomość LOP jest znacznie wyższa niż innych organizacji zajmujących się ochroną przyrody i edukacją ekologiczną.

Dokonując analizy samooceny znajomości podstaw legislacyjnych ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego można stwierdzić, że większość badanych /76 %/ pracowników oznajmiła, iż nie jest w stanie ocenić ani ogólnego stanu legislacyjnego ochrony przyrody w Polsce, a także własnej samowiedzy prawnej z tego zakresu. Najbardziej krytyczni okazali się tu pracownicy służby zdrowia, a najmniej - służby rolnej.

Prawo dotyczące ochrony przyrody jako dobrze i dostatecznie znane oceniło 17 % pracowników komunikacji, 15 % - służby rolnej i 11 % - służby medycznej. Badane kobiety w porównaniu z mężczyznami w każdej z badanych prób populacji były bardziej ostrożne w ocenie tej dziedziny stanu legislacyjnego w Polsce.

Źródła wiedzy sozologicznej badanych

Nie bez znaczenia jest ustalenie skąd respondenci czerpią i zechcieliby czerpać wiadomości z ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego. Spośród zaproponowanych im trzech źródeł wiedzy jakimi były: a/ środki masowego komunikowania, b/ edukacja szkolna, c/ działalność w organizacjach, za najbardziej interesujące większość respondentów /ok. 77 % / uznała środki masowego /przekazu/ komunikowania. Pozostałe dwa źródła zajęły kolejne miejsca.

Zróźnicowanie w tym zakresie zdeterminowane zostało charakterem przygotowania zawodowego, gdyż większość /82 %/ pracowników służby zdrowia uznała za najbardziej skuteczne i pożądane takie źródło wiedzy sozologicznej jak środki masowego ko-

munikowania i edukację szkolną, a pracownicy służby rolnej i komunikacji samochodowej /68 %/ działalność organizacji społecznych. Większość badanych /93 %/ wyraziła gotowość do uzupełniania swojej wiedzy z tego zakresu. Jest to zjawisko bardzo pożądane, gdyż stanowi podstawowy motyw do samokształcenia.

Analizując stan czytelnictwa można stwierdzić, że "Aurę" i innymi publikacjami o tematyce przyrodniczej najbardziej interesują się respondenci służby rolnej /8 %/, następnie pracownicy przedsiębiorstwa komunikacyjnego /5 %/ i służby zdrowia /4 %/.

Poza tym można stwierdzić, że czytelnictwo cieszy się większą popularnością u mężczyzn niż kobiet / o 17 %/, pracowników medycznych i przedsiębiorstwa komunikacyjnego z wyższym i średnim wykształceniem niż - służby rolnej.

Uwzględniając wiek badanych, "Aurę" czyta zaledwie 20 % pracowników służby z różnych grup wiekowych, zaś 16 % pracowników przedsiębiorstwa komunikacyjnego tylko w przedziale wiekowym 26-30 lat i 36 lat /i powyżej/ oraz 12 % pracowników służby medycznej od 26-35 lat. Ogólnie można stwierdzić, iż poziom czytelnictwa czasopism i książek przyrodniczych u badanych grup zawodowych jest niski.

Innym zagadnieniem, które badano jest odbiór telewizyjnych i radiowych programów naukowo-przyrodniczych. Zainteresowanie programami telewizyjnymi jest bardzo wysokie wśród wszystkich badanych, natomiast audycjami radiowymi znacznie niższe. W tym zakresie badani uplasowali się następująco: pracownicy służby rolnej, medycznej i przedsiębiorstwa komunikacyjnego.

Wśród pracowników służby weterynaryjnej kobiety na równi z mężczyznami uczestniczą w odbiorze przyrodniczych programów popularno-naukowych, zaś w służbie zdrowia - nieco mniej kobiet niż mężczyzn, a w przedsiębiorstwach komunikacyjnych tylko jedna trzecia kobiet oglądała programy telewizyjne o omawianej tematyce.

Przyrodnicze audycje radiowe są zupełnie nieznanne kobietom tej grupy zawodowej.

Biorąc pod uwagę wszystkie poziomy wykształcenia badanych

można stwierdzić, że uczestnictwo w odbiorze programów telewizyjnych jest największe wśród pracowników przedsiębiorstwa komunikacyjnego, a najniższe wśród personelu medycznego.

Audycje radiowe przede wszystkim odbierane są przez pracowników służby rolnej z wyższym wykształceniem, natomiast pracownicy przedsiębiorstwa komunikacyjnego z tym samym poziomem wykształcenia przejawiają mniejsze zainteresowanie tymi audycjami. Respondenci służby zdrowia i służby rolnej z wykształceniem podstawowym oraz pracownicy przedsiębiorstwa komunikacyjnego - z wykształceniem zasadniczym i podstawowym nie odbierają radiowych programów przyrodniczych.

Czynna aktywność badanych wobec ochrony i kształtowania przyrody

Aktywność ta jest najbardziej pożądana i wynika z podstawowych elementów świadomości jednostki ludzkiej. W związku z tym zbadano samoocenę respondentów ich opinii o reakcji na przejawy niszczenia przyrody. Z badań wynika, że 67 % pracowników służby zdrowia, 62 % - służby rolnej i 52 % pracowników przedsiębiorstwa komunikacyjnego zdecydowanie zareagowało na zauważone przypadki niszczenia przyrody. Słowem u większości badanych / 60 %/ przejawy niszczenia przyrody przez innych nie są obojętne.

Inaczej przedstawia się w świetle samooceny, aktywne działanie badanych na rzecz ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego. Jest ono na ogół bardzo niskie, gdyż występuje zaledwie u niewielkiej liczby respondentów /7 %/. Większą aktywność przejawiają pracownicy służby rolnej /15 %/ i medycznej /13%/.

Wyniki badań dotyczące aktywnej postawy kobiet wobec ochrony i kształtowania środowiska świadczą o tym, że kobiety /18 %/ służby rolnej na równi z mężczyznami wykazują dość duże zaangażowanie, natomiast służby medycznej przejawiają znacznie mniejszą gotowość do podejmowania działań praktycznych na rzecz ochrony i przekształcania lokalnego środowiska przyrodniczego.

Pracownicy badanych grup zawodowych z wykształceniem wyższym i średnim wykazują w zbliżonym stopniu swą aktywną postawę wobec przejawów niszczenia przyrody, natomiast respondenci z zasadniczym i podstawowym wykształceniem służby medycznej wykazują największe zainteresowanie, w porównaniu z innymi pracownikami o tym samym poziomie wykształcenia. Najbardziej aktywne działania dla dobra przyrody przejawiają pracownicy służby rolnej ze średnim wykształceniem.

Niezmiernie interesującym zjawiskiem z tego zakresu jest przynależność badanych pracowników do organizacji i stowarzyszeń zajmujących się działalnością ochrony przyrody.

Z badań wynika, że przynależność respondentów do LOP i innych organizacji przyrodniczych jest najwyższa wśród służby rolnej /17 %/ i pracowników przedsiębiorstwa komunikacyjnego /4 %/, a najniższa wśród pracowników medycznych /2 %/. Do LOP należy taka sama liczba badanych zarówno z przedsiębiorstwa komunikacyjnego, jak i z personelu medycznego /3 %/; natomiast znacznie więcej pracowników tej pierwszej instytucji potwierdza swą przynależność do innych organizacji przyrodniczych w porównaniu z pracownikami medycznymi.

Z dalszej charakterystyki wynika, że liczba kobiet należących do LOP jest zbliżona do liczby mężczyzn; natomiast członkami innych organizacji przyrodniczych są tylko mężczyźni.

Biorąc pod uwagę wykształcenie - pracownicy służby rolnej posiadający wykształcenie wyższe i średnie należą do LOP i innych organizacji przyrodniczych, natomiast pracownicy pozostałych badanych grup zawodowych tylko z wykształceniem wyższym wykazują się tą przynależnością. Uwzględniając wiek, z badań wynika, że pracownicy służby rolnej z każdej grupy wiekowej potwierdzają przynależność do LOP; do innych organizacji nie należą tylko ludzie bardzo młodzi - do 25 roku życia. Ankietowani pozostających grup zawodowych są członkami LOP w wieku 26-30 lat a innych organizacji od 31-36 lat i powyżej.

4. Próba sformułowania wniosków i propozycji projektów kontynuowania i modernizacji edukacji ekologicznej

Stwierdzony stan świadomości ekologicznej badanych grup ludzi dorosłych o ochronie przyrody i kształtowaniu przyrodniczego środowiska człowieka - upoważnia do wysunięcia następujących wniosków.

Badani swój stan wiedzy o ochronie przyrody i środowiska naturalnego człowieka oceniają jako niewystarczający, ale wyrażają chęć uzupełnienia swojej wiedzy, przede wszystkim przez środki masowego przekazu, a także przez działalność dydaktyczną w szkołach oraz pracę w organizacjach społecznych.

Pracownicy z wyższym i średnim wykształceniem w porównaniu z pracownikami z wykształceniem podstawowym wykazują większe zainteresowanie omawianą dziedziną wiedzy, a także wyrażają większą gotowość działania na rzecz ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.

Poziom czytelnictwa publikacji przyrodniczych badanych jest niski. Jedną z jego przyczyn jest ograniczona ilość wydanych czasopism przy jednoczesnej wysokiej ich cenie oraz małe zainteresowanie książkami przyrodniczymi, a także mała ich popularyzacja, np. na łamach codziennej prasy, w radio i telewizji /choć w tej ostatniej jest wiele okazji do ich rekomendowania przy projekcjach interesujących filmów przyrodniczych/. Tym bardziej, że zainteresowanie dorosłych emitowanymi programami naukowo-przyrodniczymi przez telewizję jest duże. Znacznie mniejszą popularność zyskują audycje radiowe o tej tematyce. Można sądzić, że ludzie dorośli pragną szerzej poznać przyrodę i problemy jej ochrony poprzez najbardziej popularny środek masowego komunikowania jakim jest telewizja, a to dzięki dynamicznemu i kolorowemu obrazowi z interesującym komentarzem o etiologii organizmów, zwłaszcza zwierzęcych.

Reakcja ludzi dorosłych na przejawy niszczenia przyrody jest adekwatna do ich wiedzy i dlatego ogranicza się najczęściej do reagowania na przypadkowe niszczenie: drzew, krzewów, zieleńców, parków, zanieczyszczenia wód itp., natomiast brak jest u nich wyraźnie ukształtowanej postawy aktywnego działania dla

dobra przyrody. Jest tak najprawdopodobniej dlatego, że środki masowego komunikowania nie dostarczają dostatecznych wzorów i wzorców do naśladowania. Poza tym mierna działalność organizacji nie przyciąga ich w swe szeregi, a sami nie mają dostatecznej wiedzy i podstawowych umiejętności w jaki sposób mogliby aktywnie działać we własnym środowisku zamieszkania.

Prawo obowiązujące w Polsce a dotyczące ochrony przyrody jest w większości ludziom dorosłym nieznane, co wynika z ich małego zainteresowania tym zagadnieniem oraz zbyt ograniczoną popularyzacją. Słowem - znajomość tego prawa jest niewystarczająca. Znajomość przez dorosłych zakresu działalności Ligi Ochrony Przyrody jest dość duża, a to prawdopodobnie dlatego, że jest to organizacja powszechna, o której najczęściej zamieszcza się informacje we wszystkich środkach masowego komunikowania. Natomiast znajomość innych organizacji działających na rzecz ochrony przyrody jest zbyt mała.

Przynależność badanych do LOP i innych organizacji przyrodniczych jest zdecydowanie bardzo niska. W zakładach badanych grup zawodowych nie istnieją koła LOP, ani innych organizacji przyrodniczych, ekologicznych. Prawdopodobnie jest to wynik zbyt małej działalności propagandowej tych organizacji oraz niedostatecznej motywacji u ludzi dorosłych do społecznej działalności na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.

Wydaje się, że wyniki badań, które uzyskano w badanej populacji można również odnieść do szerszej rzeszy społeczeństwa.

Ogólny poziom świadomości ekologicznej jednostek i grup ludzkich oraz społeczeństwa jest niezadowalający.

Wobec wyżej wysuniętych wniosków z analizy materiału badawczego wynikają określone propozycje do działalności, które mogą przyczynić się do ukształtowania dodatnich czynnych postaw wobec ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.

Należałoby więc:

- 1/ uaktywnić działalność organizacji zajmujących się edukacją i propagandą ochrony przyrody;
- 2/ zwiększyć i upowszechnić publikacje o tematyce przyrodniczej, a zwłaszcza czasopisma i książki popularno-naukowe oraz beletrystyczne i poezję;

- 3/ zmniejszyć cenę "Aury", Przyrody Polskiej, aby te czasopiśma były bardziej dostępne w sieci kiosków "Ruchu";
- 4/ zwiększyć i uatrakcyjnić radiowe programy przyrodnicze i emitować je w godzinach tzw. ciszy telewizyjnej /braku programów telewizyjnych/;
- 5/ umożliwić ludziom wyrażanie dezaprobaty wobec tych jednostek i grup społecznych, które niszczą środowiska przyrodnicze oraz uwrażliwić ich na jej piękno i niepowtarzalność;
- 6/ preferować postawę aktywnego działania na rzecz ochrony i kształtowania przyrody w środowisku zamieszkania, miejscu pracy i odpoczynku ludzi dorosłych i ich dzieci;
- 7/ upowszechnić prawo o ochronie przyrody i zwiększyć kary za ewidentne jej niszczenie;
- 8/ w większym stopniu zintensyfikować edukację ludzi dorosłych o wpływie środowiska przyrodniczego na zdrowie somatyczne i psychiczne człowieka oraz na możliwość profilaktyki ograniczenia jego niszczenia.

Zakończenie

Podjęte zagadnienie zostało z konieczności zaledwie zasygnalizowane. A zatem stanowi ono problem otwarty i zbyt lakonicznie opracowywany w nauce socjologicznej i profilaktyce społeczno-przyrodniczej, rozumianej⁷ także jako "prognozowanie przyszłych wzorów kulturowych, które sprzęgają wiedzę biologiczną o środowisku i człowieku z wiedzą etyczną o ochronie środowiska i /.../ człowieka". Tym bardziej, że obecnie współczesnemu człowiekowi pozostaje wybór, który określa metafora: "Troja nie będzie zburzona, gdy usłuchamy głosu Kasandry"⁸. A każdy z nas jako użytkownik i ewentualny twórca środowiska przyrodniczego Ziemi⁹ decyduje o życiu i śmierci tak obecnych, jak i przyszłych pokoleń. Dlatego celem edukacji środowiskowej powinno być kształtowanie w każdym człowieku każdego społeczeństwa świadomości, że jak pisał profesor Myczkowski "nasze przyrodnicze otoczenie jest sprawdzianem sensu naszej działalności"¹⁰.

PRZYPISY

- ¹S.Mika, Psychologia społeczna dla nauczycieli, Warszawa WSiP 1980 s.77
- ²T.Tomaszewski, Świadomość W: Psychologia, pod red. T.Tomaszewski, Warszawa PWN 1977 s.171
- ³Tamże, s.173
- ⁴Filozofia marksistowska, podręcznik akademicki - praca zbiorowa, Warszawa PWN 1975 s.221
- ⁵J.Frątczak, Kształtowanie w toku studiów pedagogicznych nauczycieli dla wychowania przez przyrodę wobec przyrody, Neodidagmata, T.XIII, Poznań UAM 1980 s.195
- ⁶Por. np. W.Listek, Hałas komunikacyjny grozi też miastom średniej wielkości, "Aura" 1984 nr 8 s.15
- ⁷J.Frątczak, Wlijanije didacticzieskich sriedstaw na obrazowanie i wospitywanie młodzieży w oblasti ochrony okryżajuszcziej sredy, W: Socjalno-ekonomiczieskije organizacjonno-prawowyje i piedadagogiczieskije aspekty ochrony okryżajuszcziej sredy, Warszawa 1984 s.92
- ⁸J.Aleksandrowicz, Zdrowie psychiczne społeczności a ochrona przyrody, "Przyroda polska" 1979 nr 2 s.8
- ⁹J.Frątczak, Zieleń w osiedlu pomaga wychowywać, "Aura" 1984 nr 8 s.20
- ¹⁰Za J.Krzemińskim, U progu nowego roku szkolnego, "Przyroda Polska" 1979 nr 9 s. 3

BIBLIOGRAFIA

- Grzesica Jan, Ochrona naturalnego środowiska człowieka - problem teologiczno-moralny, Katowice 1983
- Kośmicki Eugeniusz, O ukształtowaniu się problematyki ekologicznej w świadomości społecznej, W: Przyroda i kultura. Teksty -wybrał /.../ R.Olaczek, Warszawa LOP 1987 s.41
- Korzeniowska Jadwiga, Neutralizacja zagrożeń i wiedza o środowisku. Świadomość ekologiczna, Rzeczpospolita 1985 nr 179
- Łustocz Leon, O moralności ekologicznej, Kierunki 1982 nr 516 s.154
- Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu /Raport ekspertyza/. Opracowany pod redakcją doc.dr hab. Jerzego Ohme, Lublin 1986 Politechnika Lubelska/
- Pieczyńska Ewa, Spodniewska Irena, Ekologia a ochrona środowiska człowieka, Warszawa 1979
 - Światowa strategia ochrony przyrody. Przełożył z angielskiego prof.dr hab. Romuald Olaczek, Warszawa 1985 /LOP/
 - Tworowski Jan, Środowisko mieszkalne w świadomości ludności miejskiej, Wrocław 1979
 - Zimny Henryk, Świadomość ekologiczna połową sukcesu życie Warszawa 1982 nr 239
 - Żmuda Stefan, Społeczne aspekty zagrożenia środowiska człowieka. Roczniki Naukowe AWF Kraków 1980, T.17, s.517-532

PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL SCIENCE AS PERCEIVED BY ADULTS

Summary

The persons under examination admit that their knowledge of preservation and formation of the natural environment is unsatisfactory. At the same time they declare their willingness to get more information from radio and TV programs and from popularized scientific magazines: 'Aura', 'Przyroda Polska'/'Polish Nature'.

The way the respondents react to any signs of environmental devastation is adequate to their knowledge and thus limited only to incidental situations.